

Foredraget ble holdt i anledning Den kompliserte arven, seminar om Geirr Tveitt og Knut Hamsun på Litteraturhuset i Oslo 8. desember 2008. Seminaret var et samarbeid mellom Hauge-Tveitt jubileet 2008, HL-senteret, Litteraturhuset og Hamsun 2009.

Christian Schlüter, psykologspesialist:

Psykologiske (gruppe-)prosesser og samfunnsmessige utfordringer i ettertidens møte med Knut Hamsun

Den kompliserte arven

Den kompliserte arven referer til de gaver, men også til de motsetningsfylte følelsene og holdningene som ettertiden har hatt, og fortsatt har, overfor Knut Hamsun. Vi har altså arvet noe som det for mange ikke er lett å motta uforbeholdent og forholde seg følelsesmessige nøytralt til. Et synlig bevis på dette, er den opphetede diskusjonen som blusser opp hver gang noen foreslår å oppkalle ett eller annet sted i Oslo etter Knut Hamsun. Temperaturen på debatten, de polariserte argumentene, og avisningen av Knut Hamsun under påskuddet om at ”det er for tidlig”, peker i retning av at det er en komplisert arv. Derav også den treffende tittelen på dagens tema.

Når det blir hett i en diskusjon rundt en person og hans handlinger, er det all grunn til å stoppe. Hva skjer her? Hva er dette et uttrykk for? Og når det en diskuterer, ligger over 50 år tilbake i tid, men følelsene er like hete, som om det var i går hendelsene skjedde, tyder det på at det ligger noe under som har unndratt seg en psykologisk bearbeidelse. Gjennom fordomsfritt å studere disse psykologiske prosessene, kan vi lære noe helt vesentlig. Derfor er ”den kompliserte arven” – nordmenns forhold til Knut Hamsun – interessant av flere grunner.

La oss først spole tilbake, før følelsene også her i salen tar av, og se kort på hva Knut Hamsun gjorde seg skyldig i. Vi anlegger da, i første omgang, et biografisk perspektiv.

Biografiske opplysninger

Før krigen var Hamsun bl.a. skeptisk til kommunismen, han var mot tildelingen av fredsprisen til Ossietzky, og han lykkønsket Hitler med invasjonen av Tsjekkoslovakia i 1938.

Fra krigen huskes best hans avisartikler med støtte til okkupasjonsmakten, hvor han bl.a. oppfordret nordmenn til å gi opp motstandskampen og verve seg til østfronten. Videre huskes besøket hos Hitler, at han gav nobelmedaljen til Goebbels, at han besøkte en tysk ubåt som var på tokt, og til slutt at han skrev nekrologen over Hitler. Det er noe uklart hvorvidt han var medlem av NS. Likevel, alt dette taler for at vi har med en vaskeekte nazist å gjøre, i beste fall en nasjonalsosialist.

På den andre siden trekkes det vanligvis frem at han, etter eget utsagn, skrev utallige brev til Terboven og fikk benådet og frigitt flere fengslede nordmenn, og at han ble kastet ut av Hitler fordi han protesterte for mye mot Terbovens harde linje.

Summarisk er det altså sterke argumenter for at Hamsun støttet Hitler-Tyskland, og noen få argumenter for at han prøvde å bidra til en humanisering av okkupasjonen.

Diverse forklaringer

Så kommer vi til hvordan Hamsuns holdninger og atferd under krigen kan forstås. Her følger de vanligste argumentene:

1. Hamsun var døv – han hørte elendig og kunne ikke ta inn informasjon som ville korrigerert hans syn. Han hørte f.eks. ikke på radio. Hamsun var under hele krigen nærmest døv på det venstre øret og hadde sterkt redusert hørsel på det høyre.

2. Hamsun var isolert og fikk begrenset eller silt informasjon, som gjorde at han ikke fikk nok kunnskap om de faktiske forhold. Han holdt f.eks. bare Fritt Folk og Aftenposten, begge NS-kontrollerte. Han innrømmet selv under rettsaken at det var mye han ikke hadde fått med seg, og at han f.eks. ikke visste noe om jødeutryddelsen.
3. Hamsun var syk. Han hadde bl.a. to hjerneblødninger (i 1942 og i 1944) og led av kognitiv svikt og afasi. Dette er bl.a. et av poengene til psykiater Einar Kringlen. Professor Francis Bull åpnet opp for muligheten for at han var blitt senildement.
4. Hamsun var gammel, selv kalt han seg "en olding" lenge før krigen. Han var rigid, bestemt og tverr. Men ville Hamsun agert annerledes om han var yngre? Argumentet her er at holdningene og atferden under krigen skyldes en kombinasjon av alder og en personlighetsmessig tendens mot stahet og trang til opposisjon.
5. Hamsun var lettlurt og påvirkbar. Det var Marie som var nazisten, og som matet ham med informasjon. Dette var Torkil Hansens påstand. Hamsun var nok ingen lett person å endre, heller tvert imot. At han skulle endre syn pga. kona, er nærmest usannsynlig.
6. Hamsun ble brukt. Hamsun ble brukt av okkupasjonsmakten, men han var også lett og bruke, tilgjengelig og villig. At han skulle gjort dette mot sin vilje er usannsynlig, men han ble nok utnyttet i et kynisk propagandaspill.
7. Hamsun var "forblindet" av sitt englandshat, som skyldes tidlige erfaringer med britisk imperialisme og det han opplevde som "karakterstivhet" og arroganse. Hamsun hadde denne holdningen med seg nærmest hele livet. Legger en til at Hamsun aldri slo særlig tungt gjennom i England, og hadde en enorm suksess i Tyskland, så tegnes et bilde av en mann som tidlig var "primet" for å velge side.
8. Hamsun var kronisk reaksjonær, en mann som alltid gikk til ytterpunktene. Tidligere i livet støttet han anarkistene og ble oppfattet som radikal. Å falle ned på ytre høyre fløy senere i livet, er mer et uttrykk for hans reaksjonære tilbøyelighet, enn at han var en troende nazist i utgangspunktet. Hans Fredrik Dahl kaller Hamsun "en dissident", en betegnelse på en person som aktivt motarbeider den etablerte oppfatning, mens biograf Lars Frode Larsen ser i Hamsuns valg en opposisjonell, men "rasjonell aktør".
9. Hamsun var alltid nasjonalsosialist og fascinert av Tyskland. De som argumenterer for dette synet, er lei av det de mener er "bortforklaringer". Det finnes ifølge dem ingen "gåten om Knut Hamsun". Hans holdninger og handlinger under krigen er bare en forlengelse av det han sto for store deler av livet. Dette er, slik jeg leser det, Kolloens konklusjon. Folk som ikke har sett dette åpenbare trekket ved Hamsun, har latt seg forblinde av Hamsuns retoriske språk. Dette er Jørgen Haugans påstand.

Debatter etter krigen

Av kjente debatter etter krigen, hvor disse argumentene opptrer, kan nevnes: Var Hamsun nazist, eller ikke? Nyansene er nå heldigvis kommet mer til sin rett, og de som standhaftig forsvarte eller unnskyldte Hamsun alt, har fått færre argumenter etter at flere biografiske detaljer er blitt kjent. På den andre siden har de som kalte Hamsun en troende nazist, vansker med å forklare en del holdninger og handlinger som Hamsun også tilkjennegav under krigen, og som vanskeliggjør en slik ekstrem og nyansefattig betegnelse.

Videre kan vi nevne debatten om Hamsun hadde varige svekkede sjelsevner eller ikke, og debatten om han fikk en rettfærdig behandling under rettsoppjøret. Hamsun kommenterer selv

dette i boken *På gjengrodde stier*. For mange er dette selve trumfkortet: ”Se her, han skriver som en Gud! Han viser hele verden at han ikke har varige svekkede sjelsevner!” Andre er mer skeptiske. Han fremstår kanskje ikke som en med svekkede sjelsevner, men her er det jo ingen anger, ingen anerkjennelse av skyld eller eget ansvar. Han viser jo her ikke annet enn at han ikke har tatt inn over seg noen ting.

Sist i rekken av debatter kan nevnes den om vi skal hedre Hamsun med en plass eller statue i Oslo, i forbindelse med Hamsun-jubileet i 2009, eller ikke. Byrådet i Oslo avslo i 2007 en søknad om en slik plass, med begrunnelsen at ”det var for tidlig”.

Psykologiske prosesser

Nå skal ikke dette innlegget gå i detaljer rundt de biografiske forhold og hvordan de kan forstås og tolkes, men se nærmere på noen (gruppe-)psykologiske prosesser som kan kaste lys over utviklingen av Norges forhold til Knut Hamsun etter krigen og frem til i dag. Da går vi altså fra å snakke om Hamsun selv, og over til de prosesser som kjennetegner debatten i ettertid. Her vil jeg trekke frem 4, etter mitt syn, relevante psykologiske begreper:

1. Krenkelse, raseri, hat, hev. Syndebukk.

Det er en krenkelse å bli invadert, og å få sine grenser og sin selvbestemmelse overtrådt. Naturlig nok avstedkommer det hat og hevnønsker mot dem som gjør slikt, og deres medsammensvorne. Det vil følelsesmessig ofte ikke være nok å nedkjempe de som har krenket oss, ved å vinne kampen og seire over fienden. Ved alvorlige krenkelser vil det ofte bli stående en følelsesmessig ”rest”, som aldri får fred. De som er blitt krenket, vil kunne gå rundt frustrert så lenge denne ubalansen ikke er rettet opp, og vil kunne forfølge målet for hevnen, så lenge de lever. I debatten om nasjonens forhold til Hamsun kan en kanskje snakke om en slik kollektiv forfølgelse av hevtanker?

Hvis en av teoriene handler om at forholdet mellom Knut Hamsun og deler av nasjonen skyldes erfarte krenkelser og uoppgjorte hevnønsker, bør en se på forutsetningene for at slike hevnønsker får utvikle seg, hva som bidrar til å holde slike i live, og hvordan de på sikt kan stilne.

For det første var tyskerne, som var de som opprinnelig hadde krenket landet, dratt hjem. Det var altså ikke mulig å rette hevnen direkte mot dem som hadde krenket Norge. Følgelig så en seg om etter representanter for okkupasjonsmakten, og ”forskjøv” således hatet over på disse, selv om de strengt tatt verken hadde okkupert landet eller drept noen. Det var ikke tyskertøsene som sendte jødene til Polen. Hamsuns holdninger og handlinger under krigen, var imidlertid tydelige nok til at en slik forskyvning kunne etableres. Kollektivt oppdemmet raseri, tuftet på krenkelser og reelle tap, godt hjulpet av fraværet av en ytre fiende, vil alltid søke et mål. Men står kraften i hatet og hevnen noenlunde i forhold til Hamsuns handlinger? Blir det ikke litt ”too much” her?

Grupper, også store grupper som nasjoner, har hele tiden i seg en naturlig tilbøyelighet til å tilskrive noen av sine medlemmer en syndebukkrolle for dårlige ting som skjer. Det er nærmest en iboende del av grupper, som under gitte situasjoner vil utagere ut fra denne latente tendensen. Helt tilfeldig valgt er syndebukken aldri, da de må ha utmerket eller adskilt seg negativt på en eller annen måte. Det som videre skjer, er at syndebukken blir tillagt flere dårlige kvaliteter enn de strengt tatt har, og får et større ansvar for ting som har gått galt enn de strengt tatt har gjort seg fortjent til. Når fordelingen av skyld og ansvar er plassert, forsterker den opp følelser av hat og fordømmelse hos de andre og fremmedgjør syndebukken ytterligere. Fremmedgjøringen reduserer de menneskelige kvalitetene til vedkommende, og forsvarstaler fra syndebukken blir som oftest bare sett på som patetiske forsøk på å bortforklare egen delaktighet: som feighet og ansvarsfraskrivelse. Vedkommende får en umulig oppgave i det å alene påpeke disse prosessene.

I gruppeterapi vil en typisk se dette fenomenet der hele gruppen mener at det er en person som ”ødelegger”, og at bare vi blir kvitt vedkommende, så bli alt bra. Poenget her er at de andre medlemmene i gruppen, gjennom denne prosessen, slipper å forholde seg til, eller ta eget ansvar for, at en selv kan huse slike sider som en nå tillegger andre, slipper å se sin egen delaktighet i at

ting ble som de ble, og slipper å se på sin egen tendens til å bebreide andre. Destruktive gruppeprosesser kjennetegnes ved at medlemmene slutter å interessere seg for andre, undre seg over ting som skjer, være nysgjerrige og opptatt av å forstå, men blir mer interessert i å bebreide, fordele skyld og rollefigsere.

2. Skuffelse, svik, sjokk – en idealisert og beundret svikter

Mye av det raseriet som ble aktivert i forholdet til Knut Hamsun, er ikke bare tuftet på opplevelsen av å bli krenket. Like stor var kanskje følelsen av å bli sviktet av en idealisert skikkelse. Idealisering dreier seg om en nedlagt trang hos alle mennesker til å ha noen å se opp til, men når disse ikke oppfører seg slik det forventes, vil det vekke følelser som forvirring, resignasjon, motløshet, sjokk. Hvordan kunne han? Det er som om selve spørsmålet stopper helt opp, det står og spinner, og en finner ikke ut av det. Selv etter 50 år kommer det samme spørsmålet opp: Hvordan kunne han gjøre det?

En ser her en annen psykologisk innretning enn ”krenkelsespsykologi”, som er en mer dirkete ”pay-back” holdning. De som er låst i en ”skuffelse-og-svikt-psykologi”, har trolig større behov i utgangspunktet for selv å ha noen å se opp til. Ubehaget som oppstår ved idealiserte fall, er således noe som treffer forskjellig, da graden av ”overraskelse” alltid har et psykologisk utgangspunkt.

Hamsun var en idealisert skikkelse, Norge var stolte av ham, og han var en helt. Også her kan en tenke seg muligheten for at Hamsun ble representant for noe mer enn ham selv; et symbol på alle som har sviktet? Betegnelsen landssviker peker også på denne psykologiske reaksjonen.

Litt hardt oppsummert kan en si at de som føler seg krenket, ikke har fått hevnet seg nok, og at de som føler seg sviktet, sliter med forståelsen, dvs. de vegrer seg for å se og ta inn en del ubehagelige sannheter. Begge disse underliggende reaksjonene er etter min mening mulig å spore i debatten.

Erfaringer med krenkelser og skuffelser har psykologien plassert under kapittelet om selvfølelsen, dvs. graden av sårbarhet, og hvordan personer regulerer å reparere denne.

Disse prosessene handler ikke bare om den individuelle psykologi, men kan kjennetegne større grupper som også har en selvfølelse å forholde seg til. Disse prosessene er ikke vanskelige å forstå, selv om de ikke er sunne i lengden. En mer destruktiv løsning på de følelsesmessige utfordringer i forholdet til Hamsun, er splitting.

3. Splitting

Splitting er en forsvarsmekanisme som personer eller grupper mer eller mindre bevisst benytter seg av for å løse følelsesmessig ubehag. Splittelsen kan skje på et indre plan f.eks. der det oppstår vansker med å integrere motstridende følelser til seg selv. Men et indre ubehag kan også oppstå pga. forholdet en har til andre, som f.eks. i forholdet til Knut Hamsun.

Et påfallende kjennetegn i debatten, er den stadig tilbakevendende forestillingen om at en kan løse ubehaget gjennom å opprette et skille, en splittelse, mellom forfatteren og mennesket Knut Hamsun (også kalt ”politikeren”). Herav utsagnet: ”God forfatter, politisk idiot”. Løsningen en tenker seg en kan oppnå ved denne splittelsen, er å bevare dikteren og ta avstand fra politikeren. Hva er galt med denne løsningen, kan en undre seg? Den virker jo besnærende nok. La oss ta spørsmålet på alvor. Hvis en slik splittelse var en god løsning, ville da debatten om Knut Hamsun fortsatt være betent? Gode løsninger kjennetegnes jo tross alt av at noe blir bedre.

Min påstand i dag er at dette er en usedvanlig dårlig psykologisk løsning. En kan tilsynelatende unngå et ubehag, for det er noe befriende lettvinnt over utsagnet: ”God forfatter, dårlig politiker”. Problemet med splitting er imidlertid at det følelsesmessige ubehaget ikke blir løst ”i dybden”,

bare utsatt. Hadde det vært en god løsning, så hadde vel ikke følelsene fortsatt blusset opp i en slik grad som en ser i dag? Noe er altså gått galt her.

Det er også noe umulig ved selve prosjektet splitting, og det oser i grunnen av selvbedrag. Det er også slitsomt å fastholde en slik splittelse da den har noen låsende og evigvarende over seg. Det skjer ingen utvikling, og det kan i siste instans bli kulturelle symptomer av det. At en i Oslo ikke ser seg i stand til oppkalle en plass eller gate etter Hamsun, 60 år etter krigen, kan ses på som et slikt symptom.

Splitting som løsning representerer ikke noen god integrering, som en kultur ville stått seg på over tid, da den i sitt vesen bare utsetter ubehaget. Splittingen skaper en illusjon om at «ligningen» kan gå opp, men resultatet er at de følelsesmessige aspektene forblir uberørt.

Var det også en slik redning det ble forsøkt på, da myndigheten ikke gjorde Hamsun strafferettslig tilregnelig? Var det her det skar seg?

4. Offer og offerrollen. Rettferdighet

Når jeg trekker frem begrepene om offer og offerrollen i denne sammenheng, er det for å gi forsamlingen et mulig begrep, som en kan se samfunnets forhold til Hamsun i lys av. Det er altså ikke Hamsun som offer som er temaet her, selv om han og Marie så på seg selv som offer for myndighetenes svik. Her siktes det imidlertid til den posisjon noen i en debatt kan innta, og som skaper et urettferdig debattklima.

Det som er poenget, er at mange i befolkningen bærer med seg ubearbeidet sorg og smerte som stammer fra krigens dager, men noen bærer også med seg uforsonlighet, hat og utilgivelighet. Problemet med å være offer er at rollen eller posisjonen, på fristende vis, tilbyr flere psykologiske ”gaver”.

For det første gir den en stor mulighet for makt. Denne makten kan gjøre dem nærmest uangripelige; offerets raseri er berettiget, hevn er evigvarende og kan bare bli forløst gjennom at vedkommende dør. De krever sympati og rettigheter langt utover det rimelige. Makten disse får, viser seg gjennom at de stadig minner de(n) skyldige om hva de(n) har gjort (mot dem), og hvor mye de selv har lidd. Den skyldige kommer alltid bakpå og må stadig unnskyldes seg. Når unge mennesker født på 1990-tallet i dag må forsvare Hamsuns handlinger under krigen, kan det være et eksempel på hvor bakpå en kan komme. I psykologiske termer er offerrollen nært beslektet med ”moralsk masokisme/sadisme”.

Makten offeret kan ha, har også en annen slagside, nemlig den at andre ikke tør å pirke borti dem. De værer raseriet som ligger bak, de gruer seg for å ta en debatt, de vet de kommer til å tape, og resultatet blir at de underkaster seg, unnskylder dem, eller utsetter hele greia. Blir offeret motsagt, er det som om en ikke tar deres fortidige lidelser helt på alvor, at en ikke tar hensyn til deres følelser. Problemet med offerrollen, i et samfunnsperspektiv, er at de gjennom denne makten tvinger andre til taushet: en stille og resignert aksept.

For det tredje byr hendelser som kan regnes som overgrep, på en mulighet til en status som offer. Fra å være noe som skjedde for lenge siden, i en periode som var vond for oss alle, så byr offerrollen på muligheten for identitet. ”Jeg er et offer”. Når en argumenterer med at ”sår ikke har grodd” etter 60 år, må det vel vært noe galt med behandlingen? Kan en av grunnene til at behandlingen, eller ”kuren” ikke har virket, være at ”såret” har blitt til identitet, og at pasienten således aktivt har motarbeidet behandlingen? Så i stedet for stadig å stille spørsmålet om hvorfor Knut Hamsun kunne gjøre noe slikt, bør en kanskje snu spørsmålet og spørre seg om hva som holder eget hat, hevnlyst, uforsonlighet og sjøkk i live. Den «planten» må vel også vannes?

Jeg kjenner, når jeg skriver dette, at jeg blir nervøs. Hvordan vil folk reagere? Finnes det krigsseilere i salen? Tenk om jeg har fornærmet noen? Kanskje jeg skulle ha slettet hele kapittelet? Men så er jo dette også selve poenget: at det er nettopp dette ubehaget som bringer meg til taushet, og som jeg, også på kulturens vegne, ønsker å få en slutt på.

Hvem har ansvaret for polariseringen mellom de som har tilgitt, og de som ikke gjør det, og for splittelsen mellom politikeren og forfatteren? Hva ville være motgiften her, og hvem kunne hjulpet til?

”Avgiftning”

For å unngå at slike prosesser får utvikle seg i grupper eller innad i nasjoner finnes det motgift. Her vil jeg peke på 5 muligheter:

1. Å be om unnskyldning. Knut Hamsun bad aldri om unnskyldning eller tilgivelse og innrømmet aldri at han hadde tatt feil. Visstnok skal han ha innrømmet dette til psykiater Ødegård under en av deres få samtaler, men han gjorde det aldri offentlig eller under rettssaken. Mange har pekt på at nordmenns dårlige forhold til Knut Hamsun skyldes nettopp dette. Ber en om unnskyldning og tar sin straff, er det greit. Tilgivelse og forsoning kan ikke finne sted før det foreligger en beklagelse og en innrømmelse av skyld og ansvar, er argumentet her. Det er noe i dette, og kulturen fikk litt av en utfordring av Hamsun der.

Spørsmålet blir om alt kan hektes på dette? Ville nasjonens forhold til Knut Hamsun vært annerledes om han hadde bedt om unnskyldning? Personlig tror jeg det.

2. Forståelse av den andres subjektivitet. Her siktes det til utfordringen som ligger mht. å se bakenfor en persons handlinger. Hvilke kompliserte drivkrefter var i gang, hvilke motiv kan spores, hva var hensikten, og hva var konteksten? Utviklingen av denne evnen bidrar til at en oppfatter seg selv, andre og begivenheter på en følelsmessig nyansert måte. Tanker om at Hamsun på ingen måte var alene om sine synspunkter før og under krigen, at han aldri drepte eller skadet noen direkte, at han trolig ikke gjorde ting av pur ondskap, at han også fikk benådet og frigitt flere fengslede nordmenn, at han, som så mange andre, trodde de gjorde det rette for landet, at han visstnok ikke visste noe om jødeutryddelsen etc., bidrar til å nyansere bildet: At Hamsuns handlinger under krigen kan forstås som menneskelige, mer enn å fordømmes. At han var over 80 år, kan vel også trekkes inn her. Hvor mange 80-åringer kjenner du, som har endret verdensbildet?

3. Innsikt i at den som har krenket, også har lidd. Befolkningen fikk i liten grad informasjon om hvilken kolossal pris Knut Hamsun selv betalte for sine holdninger under krigen. Tenk for et fall den mannen gjennomgikk: fra å være beundret nobelprisvinner til å bli ruinert og stemplet som åndssvak! Mange vil nok her svare: til pass for mannen!

Hamsun prøvde heller ikke å vise hvor tungt han tok dette, men stivet seg nok opp utad. Han benyttet seg også av offerets eneste måte å uttrykke aggresjon på, nemlig gjennom indignasjon, noe som bare forsterket befolkningens syn på at her har vi å gjøre med en mann som ikke har lidd noen ting. At Hamsun var upåvirket av landsvikdommen er lite sannsynlig. At han over lang tid mistet kontakten med Marie, erfaringene han fikk med å være uønsket og forhatt, kan ikke ha vært lett. Brevene han skrev i denne perioden vitner om en slagen mann. På mange måter ødela Hamsuns holdninger hele familien, og må ha vært litt av en psykologisk oppgave for ham å ta inn over seg.

Poenget her er det er flere som har lidd, og at en motgift mot hat og hevn er å ta inn over seg at Hamsun også betalte en smertefull pris. Da holder jeg utenfor at han faktisk ble dømt, riktig nok i en privatrettslig domstol. Er det ikke, i hvert fall i teorien, slik at om en blir dømt og betaler sin straff, så har man gjort opp for seg og bør være tilgitt?

4. Identifisere destruktive løsninger. Noe som virkelig kan hjelpe kulturen i avgiftningsprosessen, som både har symbol makt og gjennomslagskraft, er myndighetene, media, akademikerne, kunstnere – dvs. ledelsen i storgruppen Norge. De bidro ikke til dette under rettsoppgjøret, selv om de sikkert ville vel. Hamsun burde vært stilt for retten og dømt. En straffesak ville i hvert fall bidratt noe til å avhjelpe befolkningens hevnbehov, og unnfalldenheten her bidro nok bare til en kronifisering av hatet.

Et annet tiltak kunne vært at myndighetene og kulturlivet aktivt hadde motarbeidet løsninger som splitting, vantro og svart-hvitt-tenkning. Disse sidene er alt for lenge blitt støttet. Alle forsøk på å ”dele opp mannen” bør være enhver akademikers plikt å motarbeide.

Når en 17-åring i Aftenposten i fjor vår, på spørsmålet om det var på tide med en Hamsuns plass, uttalte at: ”Vi skal aldri glemme, aldri tilgi”, må en også spørre seg om hvordan informasjon om krigen, Knut Hamsun og de prosesser som har dominert etterkrigstidens debatt, blir formidlet. Her har media, forlagene, lærebøkene og kulturen for øvrig et selvstendig ansvar for å reise spørsmål, og mulige svar, på spørsmål som f.eks. på hvordan det kan ha seg at Hamsun ikke innrømmet skyld, at splittelse ikke er en god løsning på et ubehag, at hat og hevn kan bli identitet etc.

5. Hva kan vi gjøre selv? Krigsgenerasjonen står ikke alene i dette, vi har alle vært med på og har et ansvar for å påvirke debatten. Således er det ikke noe argument å vente til krigsgenerasjonen dør ut, da f.eks. tilbøyeligheten til splitting og uforsonlighet ligger som en tendens i alle mennesker, i grupper, i debatten, og i vår egen samtid.

Vi må slutte å se mot Hamsun. Der finner vi ikke noe mer. Vi har alle de biografier vi trenger. Nå må vi begynne å rette blikket mot oss selv, og ta mer ansvar for å reflektere over egne holdninger.

Avslutning

Hamsun har et selvstendig ansvar for det han gjorde, det er ikke noe synd på ham, og han er ikke bare brukt av kulturen.

Men debatten i ettertid har også noe med gruppeprosesser å gjøre. For opphetet debatt, her kalt ”symptomet”, sier noe om noe, og handler ikke lenger om Hamsun, men om oss selv, nasjonens (eller gruppens) ”personlighet”, dens arv, sår og selvfølelse, de mer primitive menneskelige følelsene, dens forsøk på bearbeidelse og reparasjon, eller mangel på sådan.

Hamsun har, gjennom sin kunst og person, gitt kulturen en arv som har i seg muligheten for å bli mer kjent med oss selv, andre og grupper. Det vil i hvert fall kunne hjelpe oss, og er en virkelig gave og en arv vi kan være bekjent av.